

ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

ABOUT FEATURES OF DEVELOPMENT OF PERSONALITY CREATIVITY SKILLS AS A WAY OF STUDENTS MOTIVATION INCREASE IN STUDIES OF COUNTRY LEARNING

Проблема формування творчої особистості сучасного педагога є одним з пріоритетних напрямів розвитку системи освіти в Україні. Стаття присвячена проблемі формування творчого потенціалу студентської молоді під час вивчення дисциплін українознавчого циклу. Метою публікації є аналіз деяких новітніх напрямів та окреслення найбільш ефективних шляхів формування творчої особистості. Автором подано детальний аналіз досліджень, присвячених феномену творчості, з'ясовано різні погляди вчених щодо терміна «творча активність». На основі результатів проведеного аналізу автором зроблено висновок про складність і неоднозначність феномена творчості, різні аспекти якого знаходять відображення в численних поняттях. У статті розкрито аспекти гуманістичного підходу до навчання студентів, що передбачає переорієнтацію з рівня формального на рівень особистісного знання. Визначено суперечності формування творчої активності, обґрунтовано педагогічні засоби підвищення зацікавленості у навчанні. Значну увагу приділено окресленню шляхів розвитку науково-пізнавальної мотивації студентів з предметів українознавчого циклу. З цією метою представлено досвід створення спеціальної програми для студентів і викладачів «Українознавство: мова, література, культура», в якій враховано не тільки навчальну, але й наукову та виховну мотивацію. У рамках програми проведено чимало заходів, спрямованих на вироблення інтересу студентської молоді до рідного краю: історії, культури та мови, а саме: проведення конкурсів на написання кращих тематичних рефератів, творів, організація тематичних свят, науково-практичної конференції та створення соціокультурних проєктів. Зроблено висновки, що включення студентів у діалог культури в результаті застосування лінгвістичного та культурологічного підходів у навчально-виховному процесі, використання особистісно розвиваючих технологій, інноваційних методів, таких як інтерактивний і проєктний, послужило діловим стимулом для розвитку їхньої творчої активності. Починаючи з творчої діяльності в галузі культури рідної мови нашої країни, порівнюючи її з культурою своєї країни, студент переносить цю творчість у сферу науки і освіти, вступає на якісно новий щабель розвитку свого творчого потенціалу.

Ключові слова: творча активність, гуманістичні тенденції, професійна мотивація, особистісний підхід, українознавство.

The problem of forming a creative personality of a modern teacher is one of the priority directions of the development of the education system in

Ukraine. The article is devoted to the problem of forming the creative potential of student youth in studying the disciplines of the Ukrainian-speaking cycle. The purpose of the publication is to analyze some of the latest trends and outline the most effective ways of forming a creative person. The author presented a detailed analysis of research on the phenomenon of creativity, clarified the different views of scientists on the term "creative activity". On the basis of the results of the analysis, the author concluded that complexity and ambiguity of the phenomenon of creativity, various aspects of which are reflected in numerous concepts. The article deals with the aspects of the humanistic approach to the teaching of students, which involves a reorientation from the level of the formal to the level of personal knowledge. The contradictions in the formation of creative activity are determined, pedagogical means of increasing the interest in education are substantiated. Considerable attention was paid to the outline of the ways of developing the students' scientific and cognitive motivation on the subjects of the Ukrainian studies cycle. To this end, the experience of creating a special program for students and teachers "Ukrainian Studies: Language, Literature, Culture" was presented, which took into account not only educational but also scientific and educational motivation. Within the framework of the program a lot of activities were carried out aimed at developing the interest of students in their native land: history, culture and language, namely: contests for writing the best thematic papers, works, organizing thematic holidays, scientific and practical conference and creation of socio-cultural projects. Conclusions were made: the inclusion of students in the culture dialogue as a result of the application of the linguistic and cultural approach in the educational process, the use of personally-developing technologies, innovative methods such as interactive and design, served as a business incentive for the development of their creative activity. Starting from creative activity in the field of culture of our country's native language, comparing it with the culture of our country, the student transfers this work to the sphere of science and education, enters a qualitatively new stage in the development of his creative potential.

Key words: creative activity, humanistic tendencies, professional motivation, personal approach, country learning.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-36>

Марущак В.С.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри початкової освіти

Миколаївського національного

університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми. Динамічні процеси, які відбуваються в економічному і політичному житті суспільства, актуалізують потребу в новому житті особистості, здатної самостійно приймати рішення, усвідомлено здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин, нетрадиційно підходити

до вирішення проблем, швидко адаптуватися до мінливих умов, створювати щось нове. У зв'язку з цим зростає значущість психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на вивчення сутності творчого потенціалу особистості, визначення можливостей і педагогічних умов його розвитку.

Розвиток творчих здібностей особистості є однією з центральних проблем у педагогічній науці, оскільки прогрес суспільства передбачає постійне оновлення знань, додання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і способів їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому стає виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислити набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві.

Закон України «Про освіту» передбачає створення з метою розвитку творчого потенціалу учнів профільних класів (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки) спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів та інших типів навчально-виховних закладів. У державі взято курс на стратегію розвитку творчої активності студентів у вузах, на інтелектуальне становлення особистості, її самореалізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Отже, проблема розвитку творчої активності особистості не нова і була однією з найважливіших суспільних турбот. Вона знайшла своє відображення в працях соціологів, психологів, філософів, педагогів. Сутність і зміст понять «творча активність», «творчі здібності», «креативність» досліджувалися у працях Б. Ананьєва, Дж. Гілфорда, Н. Лейтеса, К. Платонова, С. Рубінштейна, Б. Теплова, В. Рибалки, С. Сисоевої, Е. Торренса та ін.

У роботах Г. Балла, М. Махмутова, В. Оконя, Т. Шамової та ін. розглядалися питання організації творчої діяльності особистості засобами проблемного навчання. Питання розвитку креативних здібностей учнів, особливостей їх формування в навчальній і позаурочній діяльності розглядалися в дослідженнях В. Дружиніна, Р. Грановської, О. Леонтьєва, І. Беха та ін.

Проблеми організації творчих ситуацій і способів їх розв'язання за допомогою евристичних і алгоритмічних методів розроблені В. Андрєєвим, І. Лернером, А. Лупторським та ін.

Аналіз педагогічних досліджень, виконаних протягом останніх років, свідчить про значний інтерес науковців до проблеми факторів і умов розвитку різноманітних феноменів, що характеризують творчий потенціал особистості: творчої діяльності (О. Расказова, С. Мельник), творчої самореалізації (Л. Левченко, Н. Комісаренко), творчого самовиявлення (В. Костюк), творчих здібностей (М. Роговенко, Н. Слюсаренко, Л. Руденко, М. Титаренко, Л. Шпак), творчого мовного самовираження (Л. Березовська), художньо-творчого потенціалу (В. Ростовщик), творчих умов (Т. Черпіта), креативного мислення (Л. Баранова), особистісної творчості (О. Лаврентьєва), творчої особистості (В. Рибалка, В. Кисільова, М. Вайновська) тощо. При цьому увага дослідників зосереджується

на різних аспектах і засобах розвитку творчого потенціалу особистості. Зокрема, М. Роговенко – у процесі вивчення історії, С. Мельник – у процесі вивчення української літератури, Т. Васильєва – у процесі вивчення іноземних мов, Н. Слюсаренко – засобами ігрової діяльності, М. Титаренко – засобами театрального мистецтва.

Слід зазначити, що у більшості досліджень ідеться про різні засоби розвитку творчої активності особистості у контексті навчальної діяльності, але значно менше уваги приділяється з'ясуванню можливостей позааудиторної діяльності як чинника розвитку творчих здібностей студентів.

Метою статті є аналіз деяких новітніх напрямів та окреслення найбільш ефективних шляхів формування творчої особистості. Саме позааудиторна діяльність володіє значними потенційними можливостями розвитку творчої активності студентів, оскільки дає змогу в умовах неформального освітнього середовища задовольнити різноманітні, часто унікальні пізнавальні інтереси, нахили студентів, сприяти їхньому творчому самовираженню і самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз проблеми й ознайомлення із сучасною практикою формування творчої активності студентів дає змогу виділити низку суперечностей:

- між потребою суспільства в творчо активних особистостях, здатних систематично, послідовно та якісно розв'язувати наявні проблеми, і недостатньою розробленістю педагогічних засобів і умов розвитку творчого потенціалу особистості;

- між підвищенням вимог до розвитку творчого потенціалу студентів і чинною організацією навчально-виховного процесу, яка не досить стимулює розвиток креативності студентів;

- між значними потенційними можливостями позааудиторної діяльності щодо розвитку творчих здібностей студентів і недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення цього процесу.

На підставі виявлених суперечностей, аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури, а також у результаті вивчення практичного досвіду викладачів, кураторів була визначена проблема дослідження, що полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних засобів підвищення творчої активності студентів під час вивчення української мови та на матеріалах українознавства.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість у педагогічній науці зумовили вибір теми статті – «Розвиток творчої особистості як засіб підвищення мотивації студентів під час вивчення українознавства».

Останнім часом досить часто у дослідженнях, присвячених феномену творчості, почав вживатися термін «творча активність», який трактується

неоднозначно. Будучи складним утворенням, творча активність розглядається дослідниками під різними кутами зору з боку суб'єкта діяльності – як передмова і результат розвитку особистості; з боку діяльності – як мета, засіб і результат діяльності, її якісна характеристика. Так, І. Якиманська розглядає творчу активність як системоутворюючу якість особистості, умову самореалізації на всіх етапах онтогенезу. В. Петровський, М. Данілов, М. Махмутов, Т. Шамова визначають її як характеристику діяльності, яка виявляється в інтенсивності, напруженості діяльності, своєрідності розумових операцій, результативності, естетичній цінності засвоєних знань. Причому творча активність виявляється перш за все в творчій діяльності, коли людина перетворює, творчо замінює засвоєний соціальний досвід відповідно до власних уявлень про дійсність.

У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях проблематика творчості розглядається в контексті поняття «творча особистість». Так, наприклад, В. Андрєєв розуміє творчу особистість як «тип людини, якій властива стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творчу активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, конкретизує поняття сміливості і несподіваності у загостренні протиріч, завзятість у досягненні запланованого без страху за можливі конфлікти [1].

В. Дружинін, Я. Пономарів, С. Сисоєва та інші дослідники розглядають творчу особистість як суб'єкт творчої діяльності [5].

І. Фелющенко вважає, що творча особистість – це поліфункціональне утворення, феномен вияву унікальності, індивідуальної неповторності, яка забезпечує проєкцію власної системи поглядів на навколишнє середовище, вдосконалення його і себе в ньому [8, с. 50].

С. Сисоєва визначає творчу особистість як «креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних в актуалізації своїх творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності» [6, с. 66].

Л. Занков, Д. Давидов у рамках концепції розвиваючого навчання також ведуть мову про загальний розвиток творчої особистості [2, с. 36].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про складність і неоднозначність феномена творчості, різні аспекти якого знаходять відображення в численних поняттях: «творча активність», «творча діяльність», «творча особистість», «креативність», «творчий потенціал» тощо. Оскільки предметом нашого дослідження є розвиток творчої активності особистості, то доцільно розглянути зміст цього поняття, його особливості.

Гуманізація навчально-виховного процесу в усіх навчальних закладах передбачає переорієнтацію з рівня формального на рівень особистісного знання. Чільне місце посідає виховання професійно-ціннісної, творчо-активної особистості, що передбачає формування та розвиток вищого мотиву людської діяльності – потреби й самореалізації. Створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності людини і розкриття її духовних потенцій є однією з культурно-гуманістичних функцій освіти. І тому в освітянському процесі необхідно враховувати механізми саморозвитку особистості, її пізнавальну активність, сприяти формуванню й розвитку творчого потенціалу. Впровадження особистісно розвиваючих технологій, сутність яких полягає в розвитку творчої індивідуальності та інтелектуально-моральній свободі особистості, сприяє співробітництву викладача та студента. За такого підходу студент перетворюється з об'єкта педагогічного впливу на суб'єкт власної діяльності, і між викладачем і студентом встановлюються рівноправні стосунки [7, с. 224].

Розвиток гуманістичних тенденцій у побудові освітянського процесу у вузі актуалізує проблему підвищення мотивації студентів. У сучасних дослідженнях багато говориться про навчально-пізнавальні та навчально-професійні мотивації. Проте під час вивчення української мови в системі початкової освіти виникають певні труднощі, пов'язані зі становленням і розвитком цих видів мотивації. Для навчально-пізнавальної мотивації досить мало часу і можливостей (особливо після введення кредитно-трансферної системи). До того ж у більшості студентів цього профілю невисокий рівень навчально-професійної мотивації стосовно українознавства.

У процесі підготовки нових стандартів ми намагались знайти вихід з поданої ситуації у «виході за межі аудиторних занять» на рівень самостійної роботи.

Розробляючи цей напрям нашої діяльності, ми дійшли думки про створення спеціальної програми для студентів і викладачів «Українознавство: мова, література, культура», в якій би враховувалась не тільки навчальна, але й наукова та виховна мотивація, тобто знайшли шляхи для розвитку науково-пізнавальної мотивації з предметів українознавчого циклу. Ця мотивація поступово переходить у науково-професійну (котра пізніше виходить за межі і природно вписується в професійну сферу).

Програма «Українознавство: мова, література, культура» передбачала формування мовної культури студентів, вміння спілкуватися. Виховний напрям цієї програми передбачав: виховання національної самосвідомості студентів, поваги до української мови як складника української культури. Основними завданнями є:

– формування особистості патріота України, який усвідомлює свою етнічну незалежність;

– виховання культурної особистості демократичного світогляду, яка з повагою ставиться до традицій культури народів світу;

– забезпечення умов самореалізації творчої особистості.

У рамках діяльності Центру українознавства проведено конкурси на кращий реферат на тему: «Українці на межі століть», «Український правопис – правопис єднання всього народу» серед студентів 2, 4 курсів; на кращий твір: «Учитель – моє покликання», «Я – українець», «Бо то не просто мова, звуки...» серед студентів 1 курсу.

Традицією на кафедрі філологічних дисциплін стало проведення свят, присвячених Дню української мови та писемності, Дню слов'янської писемності, до Дня рідної мови. Свята готувались за проектною методикою. Це вид групової творчої роботи, спрямований на досягнення загальної мети і розрахований на досить тривалу взаємодію студентів і педагогів у команді. На відміну від класичної навчальної методики, коли кожний член групи добуває інформацію для вирішення свого завдання, інтерпретує його і представляє на груповій презентації, наші вихованці мусили не тільки підготувати сценарій, але й написати легенди, оповідання, описи квітів, що мають цілющі властивості, створити проект «Вінок – знахар дівочої душі». Підготували студенти й такі проекти, як «Народні українські обереги», «Українське жіноче вбрання», «І на тім рушникові...», «Коса – дівоча краса». Студенти створили виставки вишиваних робіт, демонстрували національні жіночі костюми різних регіонів України, види плетіння коси.

Знайомство з культурними цінностями нашої держави, рідної мови як матеріальними, так і духовними – благодатне підґрунтя для розвитку інтересу до вивчення мовних реалій, що відображають ці цінності.

Культурологічний підхід до освіти передбачає необхідність формування базової культури особистості, яка являє собою багатоаспектне поняття [4, с. 225].

У рамках викладання предметів українознавчого циклу важливим є завдання розвитку міжнародного та міжособистісного спілкування. В умовах постійного розширення міжкультурного простору ні у кого не викликає сумніву той факт, що для успішної реалізації особистості необхідні знання не тільки мови, але й культурних особливостей людей тієї чи іншої країни. Вивчаючи рідну мову, культуру, ми забезпечуємо підготовку до діалогів культур інших народів. І тому науково-практична конференція «Українська мова та національні меншини» («Українські читання: толерантність як шлях до Європи», науково-методичне засідання «круглого столу» «Слов'янознавство:

мова, література, культура», що проведені кафедрою педагогічної освіти) сприяла не тільки пропагуванню рідної мови, але забезпечила діалог культур інших народів.

Проектна діяльність у контексті української культури націлює студентів на створення продукту, ілюструє життя і мову рідної країни, ілюстрацією виступають різні аспекти життя як духовні, так і матеріальні.

Дотримуючись особистісно-діяльнісного підходу і спираючись на класифікацію проблемних завдань, ми розробили комплекс творчих завдань, зорієнтованих на розвиток креативних здібностей студентів у процесі позааудиторної діяльності.

Створення соціокультурних проектів дає змогу студентам провести паралель між культурою в давнину і культурою сьогодення рідної країни, між культурою інших народів і культурою рідної держави, усвідомити себе як члена певного соціуму, активно і свідомо включитися в діалог культур.

Висновки. Включення студентів у діалог культури в результаті застосування лінгвістичного та культурологічного підходів у навчально-виховному процесі, використання особистісно розвиваючих технологій, інноваційних методів, таких як інтерактивний і проектний, послужило діловим стимулом для розвитку їхньої творчої активності.

Починаючи з творчої діяльності у галузі культури рідної мови нашої країни, порівнюючи її з культурою своєї країни, студент переносить цю творчість у сферу науки і освіти, вступає на якісно новий щабель розвитку свого творчого потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогического творчества. Казань : Издательство Казанского университета, 1988. 288 с.
2. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения. Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. Москва : Педагогика, 1986. 240 с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / пер. с англ. А.М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, Л.Є. Січаєва, Я.В. Цехмістр та ін.; за ред. С.О. Сисоєвої. Київ : ВІПОЛ, 2001. 502 с.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 2. С. 161–172.
7. Смануер А.П. Гуманизация педагогического процесса. Минск : Бєсьринт, 2005. 362 с.
8. Фелющенко І.В. Формування творчої особистості старшокласників засобами світової творчої культури. Херсон, 2004. С. 50.